

HRVATSKI I POLJSKI FRAZEMI SA SASTAVNICOM GLAVA/GŁOWA

STRUČNI RAD

UDK 811.163.42'373.7:811.162.1:

811.162.2'373.7:811.163.42

[HTTPS://WWW.DOI.ORG/10.17234/9789533790121.11](https://www.doi.org/10.17234/9789533790121.11)

Tema je rada kontrastivna analiza hrvatskih i poljskih frazema sa somatizmom *glava*. Građa je prikupljena iz jednojezičnih frazeoloških rječnika hrvatskoga i poljskoga jezika, a polazište čine hrvatski frazemi za koje se pokušalo pronaći poljske izrazne i/ili sadržajne ekvivalente. Cilj je rada kontrastivnom analizom pokazati sličnosti i razlike hrvatske i poljske somatske frazeologije. Na temelju analizirane građe frazemi se mogu podijeliti u četiri skupine: potpuna podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, djelomična podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, nepodudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava* te frazemi bez ekvivalenta. Za sve se frazeme navodi i potvrda njihove upotrebe u kontekstu.

Ključne riječi: hrvatski jezik; poljski jezik; frazeologija; frazemi sa sastavnicom *glava/głowa*

1. UVOD

Vjerojatno jednu od najbrojnijih skupina frazema čine somatski frazemi. To su frazemi čije su sastavnice, tj. najmanje jedna sastavnica, dijelovi tijela. Jedna skupina frazeologa pod somatskim frazemima podrazumijeva samo frazeme koji za sastavnicu imaju dio ljudskoga tijela, a drugi uključuju i frazeme koji za sastavnicu imaju dio životinjskoga tijela. Među ostalim, pri određenju somatske skupine frazema jedni isključuju unutarnje organe, odnosno one organe koji se ne nalaze na površini ljudskoga tijela, a drugi unutar te iste skupine uključuju i frazeme koji za sastavnicu imaju dušu ili um (Kovačević 2012: 16). Od najranijih dana ljudskoga postojanja za pojedine dijelove tijela vezale su se posebne radnje, ali i simboli: „nos je organ njuha, ali i predosjećaj za opasnost; srce je organ života, ali je često viđen i kao središte ljubavi, hrabrosti i drugih osjećaja“ (*ibid.*). Veoma su česti i svima poznati frazemi sa sastavnicom *glava*, dok frazemi sa sastavnicom *jetra* nisu tako brojni¹.

Frazemi sa sastavnicom *glava* u hrvatskome i poljskome jeziku bili su temom i nekih prijašnjih radova (v. Spagińska-Pruszk 2001, Marijanović 2010, Jukić 2014). U ovome se

1 U *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003) frazema sa sastavnicom *glava* ima 52 dok je frazem sa sastavnicom *jetra* samo jedan (*ići na jetra* komu).

radu uspoređuju hrvatski i poljski frazemi koji sadržavaju somatizam *glava/głowa*, a kriterij za odabir građe i analizu bio je postojanje barem jedne sastavnice koja sadrži leksem *glava/głowa*, pa u analizu nisu uključeni frazemi u čijemu sastavu ona izostaje i čije se značenje može povezati s takvim frazemima. Budući da je polazni jezik rada hrvatski jezik, pri prikupljanju građe krenulo se od hrvatskih frazema za koje se pokušalo pronaći poljske izrazne i/ili sadržajne ekvivalente. Na temelju prikupljene građe frazemi su podijeljeni u četiri skupine: potpuna podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, djelomična podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, nepodudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava* te frazemi bez ekvivalenta.

Cilj je istražiti i utvrditi izrazne i sadržajne sličnosti i razlike u dvama slavenskim jezicima – hrvatskome i poljskome – a za potrebe je istraživanja prikupljen velik broj primjera hrvatskih i poljskih frazema. Građa je prikupljena iz sljedećih rječnika: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa Matešića, *Hrvatski frazeološki rječnik* Antice Menac, Željke Fink-Arsovske i Radomira Venturina, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* Anne Kłosińskiej, Elżbiete Sobol i Anne Stankiewicz, *Słownik frazeologiczny języka polskiego* Daniele Podlaskie i Magdalene Świątek-Brzeziński te udžbenika *Co raz wejdzie do głowy – już z niej nie wyleci czyli frazeologia prosta i przyjemna* Anne Pięćinske. Primjeri hrvatskih i poljskih frazema u kontekstu preuzeti su iz hrvatskoga mrežnog korpusa hrWaC i poljskoga nacionalnog mrežnog korpusa (*Narodowy korpus języka polskiego*).

2. SOMATSKI FRAZEMI

Somatski frazemi uglavnom nastaju frazeologizacijom slobodnih veza „koji se zbog česte uporabe i metaforičnosti počinju ostvarivati kao ustaljeni i neslobodni leksički spojevi ili sintagme“ (Kovačević 2012: 17). Takav prijenos značenja može biti motiviran sličnostima opisanih radnji, ponašanja i sl. te na osnovi kvalificiranja osobina i usporedbe. Frazemi koji tako nastaju vezani su za pojave u svakodnevnom životu, čovjekovu životnu sredinu, njegovo razmišljanje i osjećaje (*ibid.*: 17).

Govoreći o somatskim frazemima ne mogu se zaobići gesta i mimika. Hrnjak (2005: 29) ističe važnost govora tijela (geste) i govora lica (mimike) u neverbalnoj komunikaciji pri čemu je važno da, za razliku od ljudskih radnji koje nemaju komunikativnu vrijednost, geste i mimike imaju tri osnovna obilježja – ustaljenost forme, informativnost i komunikativnost. Frazemi nastaju motivirani govorom tijela, npr. *puna šaka brade*, *trljati ruke*, i takvi frazemi nisu isti u svim jezicima i često su kulturološki uvjetovani. Također, njihova upotreba ovisi o situaciji što u većini slučajeva ostaje na izbor samome govorniku. No, nisu svi somatski frazemi popraćeni neverbalnim govorom. Isto tako, sve veze koje su popraćene gestom i mimikom ne mogu se smatrati frazemima.

2.1. Somatski frazemi u hrvatskome jeziku

Vođena posebnim kriterijima, Barbara Kovačević je kao rezultat svoje knjige *Hrvatski frazemi od glave do pete* sastavila rječnik od 734 somatska frazema. Kriteriji su za izbor takvih frazema različiti: od toga da se odredi prisutnost samo jednoga somatizma u frazemu (*izgubiti glavu*), bez posebne važnosti je li somatizam primarna ili sekundarna frazemska

sastavnica, kao i oni frazemi u kojima se somatska sastavnica ne mora nužno ostvariti (*baciti / bacati rukavicu <u lice> komu*).

Ukoliko se u pozadinskoj slici ne vidi čovjek i njegovo tijelo, utoliko ti frazemi nisu svrstani u rječnik. Tomu je tako zato što u hrvatskome frazeološkom korpusu postoje i frazemi kojima su sastavnice životinjski dijelovi tijela. Međutim, ponekad je vrlo teško odrediti u koju skupinu staviti frazem poput *prodati muda za bubrege* jer je u pozadinskoj slici životinja, a ne čovjek. Pri odabiru se frazema u ovome radu vodilo istim kriterijima.

2.2. Glava u somatskoj frazeologiji

Na glavi se nalaze oči, nos, usta i uši koji određuju čovjekova osjetila. Osim toga, za pojam *glava* vežu se i simboli. Tada njezina funkcija prestaje biti primarna, odnosno glava prestaje biti dio ljudskoga tijela, a postaje simbolom. Značenje je glave polisemno:

1. anat. a. dio tijela čovjeka i viših životinja koji sadrži mozak, usta i osjetilne organe b. gornji dio neke strukture ili organa [glava gušterače],
2. taj dio tijela kao sjedište uma, razuma, pameti [pametna glava; šuplja glava],
3. a. glavni ili prvi u čemu [glava obitelji]; vođa b. prednji dio čega [glava stola; glava kolone]; čelo,
4. osoba, pojedinac [sto kuna po glavi],
5. komad nekog prehrambenog proizvoda u obliku kupe ili lopte [glava zelja; glava šećera],
6. prošireni ili zadebljani krajnji dio čega [glava čavla],
7. mjera visine rasta [viši je od njega za glavu],
8. lice kovanice, opr. pismo,
9. dio knjige ili nekog teksta; poglavlje,
10. vrelo neke tekućice,
11. tehn. a. glavni dio čega [glava motora] b. elektromehanički uređaj unutar nekog pogona koji služi za čitanje (ili pisanje) po mediju [laserska glava]².

Različita su značenja glave potvrđena i u frazemima, a o njima svjedoče brojna književna djela. Značenjem glave kao sjedišta uma, razuma ili pameti motiviran je frazem *obilo se o glavu* komu što, a navedeni je frazem potvrđen još u 16. stoljeću u djelu *Planine Petra Zoranića: Tko se želi ratit, lasno najde uzrok. S česa neće doprit žitku odlučan rok; i većkrat on prirok ki misli dat jinim, njemu će glavu tok, njemu će se obiti o glavu to je svitovni hin*.³ U djelu *Matija Gubec: kralj seljački* Mirka Bogovića iz 19. stoljeća prisutan je frazem koji je motiviran značenjem glave kao života: *Za pet ranah božjih, ta to znači, tamo nosit glavu baš u torbi*.⁴ Zanimljiv je i frazem *glava obitelji*, polj. *głowa domu, rodziny, rodu* koji je motiviran značenjem

2 Izvor: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFdhXBE%3D (Datum pristupa: 14. 11. 2021.)

3 Izvor: <http://riznica.ihjj.hr/philocgi-bin/getobject.pl?c4.6972.Cijelien.0.6.6.0> (Datum pristupa: 14. 11. 2021.)

4 Izvor: <http://riznica.ihjj.hr/philocgi-bin/getobject.pl?c4.7043.Cijelien.0.6.6.0> (Datum pristupa: 14. 11. 2021.)

glave ‘glavni ili prvi u čemu, vođa’. Pretraživanjem hrvatskoga i poljskoga korpusa potvrđen je u djelima Ksavera Šandora Gjalskog (1854. – 1935.) i Stefana Žeromskog (1864. – 1925.) koji su živjeli i djelovali gotovo u istome razdoblju: hrv. *Taj je valjda glava obitelji, ili kako li je to u njih uređeno.*⁵, polj. *Zgadzała się, skoro tak chce on, głowa domu.*⁶

U ovome se radu analiziraju frazemi koji u pozadinskoj slici imaju glavu kao dio čovjekova tijela. Glava se može smatrati najvažnijim dijelom čovjekova tijela. U njoj je smješten mozak koji njime upravlja. Iako je okom nevidljiv, često se o njemu govori, a ponekad i sama glava postaje simbolom svega što se u njoj nalazi. Mozak je tako jedan od unutrašnjih organa i manje je zastupljen nego primjerice oko ili uho. Za pojam *mozak* veže se i *pamet* koja djeluje dosta apstraktno te se povezivanjem s mozgom ili glavom postiže lakše razumijevanje. Za potrebe rada odabrani su frazemi sa sastavnicom *glava*, ali ne i oni koji sadrže dio glave.

3. Kontrastivna analiza hrvatskih i poljskih frazema

Kontrastivna analiza hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava* iznjedrila je velik broj hrvatskih i poljskih frazema koji su razvrstani u različite skupine s obzirom na leksemsku podudarnost frazemskih sastavnica te podudarnost frazemske slike. Vodeći se navedenim kriterijima, dobivene su sljedeće skupine: potpuna podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, djelomična podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*, nepodudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava* te frazemi bez ekvivalenta.

3.1. Potpuna podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*

Postoje frazemi koji se pojavljuju u više jezika i čiji je izraz i sadržaj podudaran u svakome od njih. U primjerima koji slijede podudarni su izraz i sadržaj hrvatskih s izrazom i sadržajem poljskih frazema, a radi se o frazemima koji se odnose na čovjeka. Ti su frazemi motivirani različitim značenjima koje glava ima. Doslovnim su značenjem glave, ‘dio tijela čovjeka i viših životinja koji sadrži mozak, usta i osjetilne organe’, motivirani sljedeći frazemi: hrv. *glavu gore*<!> (1), polj. *głowa do góry* (2), čije je značenje ‘ohrabri se<!>, ohrabrite se<!>, nemoj (nemojte) gubiti hrabrost<!>’; hrv. *okrenuti / okretati glavu* (3), polj. *kręcić / pokręcić głową* (4) u značenju ‘ignorirati koga, što, ne obratiti / ne obraćati pozornost na koga, na što’; hrv. *podići glavu* (5), polj. *podnieść głowę* (6) ‘pokazivati se / pokazati se, ohrabriti se, biti ponosan’; hrv. *stajati* komu *nad glavom* (7), polj. *stać* komuś *nad głową* (8) u značenju ‘nadgledati koga, paziti na koga’.

(1) Zato, **glavu gore**, strpi se, vrijeme će učiniti svoje.

(2) No, a przede wszystkim, chłopie, **głowa do góry!**

(3) Postoje li ljudi od kojih **bi okrenula glavu** da im treba pomoć?

(4) Možna **kręcić głową**, pani minister (Oklaski), ale takie są niestety prawa.

5 Izvor: <http://riznica.ihjj.hr/philocgi-bin/getobject.pl?c4.7090.Cijelien.0.6.3.0> (Datum pristupa: 14. 11. 2021.)

6 Izvor: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/przedwiosnie.html> (Datum pristupa: 14. 11. 2021.)

(5) **Podignimo glavu**, budimo ponosni na sebe i ne dajmo se prevariti.

(6) *Po to, żeby mogła podnieść głowę po latach prześladowań.*

(7) *Pritom želim naglasiti kako nemam namjeru nikomu **stajati nad glavom**.*

(8) *W stosie niepotrzebnych papierów i przedawnionych dokumentów trudno znaleźć sprawozdanie z zeszłego tygodnia. A szefowa właśnie **stoi nad głową**.*

Sljedeći su frazemi motivirani značenjem glave kao sjedišta uma, razuma, pameti: hrv. *fali (nedostaje)* komu *daska u glavi* (9), (9a), polj. *brakuje* komuš *piątej klepki (w głowie)* (10) ‘nije pri zdravoj pameti, ne ponaša se normalno’; hrv. *izbiti <sebi (si)> iz glave* koga, što (11), polj. *wybić / wybijać* sobie z *głowy* *coś, kogoś* (12) ‘namjerno prestatu misliti na koga, na što, odlučiti zaboraviti koga, što’; hrv. *izbiti iz glave* komu koga, što, da...; polj. *wybić* komuš *coś z głowy* ‘natjerati koga da odustane od koga, od čega, prisiliti koga da napusti (zaboravi) koga, što’; hrv. *izgubiti glavu* (13), (13a), polj. *stracić* *głowy* (14) u dvama značenjima ‘1. zbuniti se / zbunjivati se, ne snaći se / ne snalaziti se, izgubiti / gubiti prisebnost, 2. jako se zaljubiti / zaljubljujivati u koga, poludjeti (ludovati) za kim’.

(9) *Jednostavno pojedincima ovdje **fali daska u glavi** ili ne žele da je upotrijebe.*

(9a) *Neću reći da ti **nedostaje daska u glavi**, no definitivno su neki konektori krivo spojeni.*

(10) *Kto się niczego nie boi, temu z pewnością **brakuje piątej klepki**.*

(11) *I ne možeš **izbiti iz glave** tu jednostavnu rečenicu.*

(12) *Myslałam, że już **wybił sobie z głowy** te szczeniackie zabawy.*

(13) *Drago mi je da kod gola nismo **izgubili glavu**.*

(13a) *Zaigrana sam i kad se zaljubim potpuno **izgubim glavu**.*

(14) *Cóż, następna po tajwańskiej aktoreczce, dla której **straci głowę** – westchnął w myślach Bogomołow.*

Frazem hrv. *dati / davati glavu* za koga, što, da... (15), polj. *dać / dawać głowę* (16) ‘jamčiti za što, za koga, biti siguran u što, biti uvjeren u što’ *motiviran je prenesenim značenjem glave – život.*

(15) *Znam ja da je on oštre naravi, ali će prije **dati glavu** nego da mu se dogodi popuštanje u neposluhu onoga tko mu je pod njegovom komandom.*

(16) *Można by **dać głowę**, że wierzy w swoje słowa.*

3.2. Djelomična podudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*

Djelomična podudarnost hrvatskih i poljskih frazema podrazumijeva razlikovanje frazema u samo jednoj sastavnici, a da im je pritom značenje jednako. U većini slučajeva radi se o inačicama⁷. Prema tome, u ovoj se skupini nalaze inačice hrvatskih i poljskih frazema

7 Kada je riječ o frazemskim inačicama, razlikujemo sljedeće: fonološke inačice (*ko’/kao bez glave*), morfološke inačice (*čuvati kao oko (oči) u glavi*), tvorbene inačice (*napuniti / puniti glavu* komu čime), sintaktičke inačice (*bez glave i repa je što ili nema ni glave ni repa što*), leksičke inačice: alternacija suznačnica (*razbijati (lupati) sebi <si> glavu*), alternacija unutar istoga semantičkoga polja (*platiti glavom (životom) što*), alternacija leksema izvan istoga semantičkoga polja (*gdje je bog (vrag) rekao laku noć*); leksičko-kvantitativne inačice (*razbijati (lupati) <sebi (si)> glavu*), višestruke inačice (kombinirano variranje): *čuvati (paziti) koga, što kao oči (oko) u glavi* (prema Kovačević 2012).

koje ujedno uvjetuju razlike među njima: hrv. *čuvati (paziti)* koga, što kao oči (oko) u glavi (gdje je *čuvati (paziti)* leksička inačica (alternacija suznačnica), a oči (oko) morfološka inačica (17), (17a), (17b); u poljskome frazemu: polj. *strzec (pilnować)* kogoś jak oka w głowie je *strzec / pilnować* (18), (19) leksička inačica (alternacija suznačnica).

(17) *Možemo se truditi iz petnih žila, ali svako toliko dogodi se da neki komad odjeće koje smo čuvali 'kao oči u glavi' bude zamrljan hranom.*

(17a) *Pazi na mobitel kao oči u glavi.*

(17b) *Pokušat ćemo ga čuvati kao oko u glavi.*

(18) *Masz mi go strzec, jak oka w głowie.*

(19) *Mówiłaś, że mam go pilnować jak oka w głowie, bo to pamiątka rodzinna.*

Hrvatski frazem sadrži višestruku inačicu, a poljski ne i zbog toga se hrvatski frazem može ostvariti u jednini i u množini, a poljski samo u jednini. Iz toga se razloga izrazno ne podudaraju u potpunosti nego samo djelomično. Sličan je i primjer hrv. *platiti glavom (životom)* što u kojemu je *glavom (životom)* (20), (21) leksička inačica (alternacija unutar istoga semantičkog polja), a u poljskome frazemu polj. *zapłacić / płacić głową za coś* je *zapłacić / płacić* (22), (23) tvorbena inačica. *S obzirom na to da je riječ o alternaciji unutar istoga semantičkog polja, frazemska se pozadinska slika bitno ne mijenja i taj je frazem motiviran prenesenim značenjem glave kao života.*

(20) *Samo je pitanje tko će to platiti glavom. Trener, igrač ili poneki sudac.*

(21) *Mogli biste platiti životom, a to je najviša moguća cijena.*

(22) *Prawdziwy hazard, można zapłacić głową.*

(23) *Za najcięższe zbrodnie: zranienie, zabójstwo lub zniewagę płaci się głową.*

Slijede frazemi motivirani značenjem glave kao sjedišta uma, razuma, pameti. Frazemi hrv. *gurnuti / gurati (zabiti / zabijati i sl.) glavu u pijesak <kao noj>* (24) i polj. *chować głowę w piasek* (25) imaju jednako značenje 'namjerno ignorirati istinu, ne željeti se suočiti s neugodnom stvarnošću' i razlikuju se u izrazu. U hrvatskome primjeru prisutna je alternacija suznačnica (*gurnuti / zabiti, gurati / zabijati*), ali je također riječ o tvorbenim inačicama (*gurnuti / gurati, zabiti / zabijati*) i od poljskoga se razlikuje i prema tome što sastavnica <kao noj> može i ne mora biti ostvarena.

(24) *Možemo i dalje gurati glavu u pijesak ili se možemo konačno početi ponašati odgovorno.*

(25) *Można oczywiście chować głowę w piasek, udawać przed sobą, że tego wszystkiego nie ma lub wmawiać w siebie, że inni autorzy się nie liczą, a w każdym razie są gorsi...*

Frazemi hrv. *ići (htjeti) glavom kroz (kroza) zid* (26) i polj. *bić (tłuc, walić) głową (lbem) w mur (w ścianę, o mur, o ścian)* (27) nose značenje 'htjeti silom svladati nesavladivu zapreku'. Ta se dva frazema razlikuju po glagolskoj sastavnici i prijedlogu pa je frazem-ska pozadinska slika neznatno izmijenjena.

(26) *Nikada nisi htio drugačije, nego ravno glavom kroz zid.*

(27) *I tak już przez sześć lat walimy głową w ścianę.*

I frazemi hrv. *izbaciti iz glave (pameti)* koga, što (28) i polj. *mieć coś, kogoś z głowy* (29) u značenju 'namjerno zaboraviti koga, što, prestatu misliti na koga, na što' motivirani su značenjem glave kao sjedište uma/pameti. Razlikuju se po glagolskoj sastavnici, a hrvatski frazem sadrži i alternaciju suznačnica unutar istoga semantičkog polja: *glave (pameti)*.

(28) *Kada bih mogla neke stvari izbaciti iz glave i samo nekad ne misliti na njih vjerojatno bih bila u stanju koncentrirati se na ono bitnije.*

(29) *Myszę, że i w zakładzie chcieli go **mieć z głowy**, żeby im czegoś nie namieszał.*

Gubljenje razuma i nemogućnost jasna rasuđivanja sadržani su u frazemu hrv. *miješa se* komu što u *glavi* (30), polj. *miesza się (mąci się, gmatwa się, płacze się)* komuś w *głowcie* (31). U poljskome je frazemu, za razliku od hrvatskoga, prisutna alternacija suznačnica unutar istoga semantičkog polja: *miesza się, mąci się, gmatwa się, płacze się*.

(30) *Śkripa, krikovi, lom metala, sve mi se to **miješa u glavi**, a prodorna bol u grudima izaziva mi zvjezdice ispred očiju.*

(31) *Strach **miesza się w głowie** z żalem, potem z wściekłością, odbiera rozum.*

Sljedeći su frazemi motivirani značenjem *glave* kao *sjedišta uma, razuma, pameti*. Frazemi hrv. *mota se (vrzma se) po glavi* komu što (32), polj. *coś chodzi (snuje się)* komuś *po głowie* (33) razlikuju se po glagolskoj sastavnici, a unutar svakoga je frazema prisutna i alternacija suznačnica. Značenje im je jednako: 'vraća se uvijek istim mislima *tko*, neprestano misli *tko na što*', a frazemska pozadinska slika neznatno je izmijenjena.

(32) *Stotinu vam se pitanja **mota po glavi**, a od nekih vas hvata ozbiljna panika.*

(33) *Jest noc, jestem tu sama i różne myśli **chodzą mi po głowie**.*

Djelomično se, po glagolskoj sastavnici, razlikuju i frazemi hrv. *napuniti / puniti glavu* komu čime (34), polj. *mieszać (kręcić)* komuś w *głowcie* (35) 'nametnuti / nametati komu određene misli'. U hrvatskome primjeru riječ je o tvorbenoj inačici, a u poljskome je primjeru riječ o alternaciji suznačnica.

(34) *Ipak ti je netko **napunio glavu**, šteta.*

(35) *Jak miałem mu powiedzieć, że to Bonifacy **mieszał im w głowie**, robił kawały i prowadził nie tam, gdzie trzeba.*

Frazemi sa značenjem 'ne mariti za *koga*, za što, biti ravnodušan prema komu, prema čemu' djelomično se razlikuju u izrazu, ali to ne mijenja bitno frazemsku sliku: hrv. *ne boli glava* koga za koga, za što (36), polj. *niech cię głowa o to nie boli* (37).

(36) *Neka njega **ne boli glava** za našega Ivicu.*

(37) *Już on wieczorem będzie w Bogdańcu, **niech cię o to głowa nie boli**; a nam czas do doma...*

U primjerima hrv. *ne ide u glavu* komu što (38), polj. *coś nie mieści się* komuś w *głowcie* (39) 'ne može shvatiti *tko što*, nikako ne razumije *tko što*' vidljivo je da se frazemi razlikuju po glagolskoj sastavnici – u hrvatskome primjeru to je glagol *kretanja*, a u poljskome glagol *stanja*. Bez obzira na to, frazeološko im je značenje jednako, a frazemska slika slična.

(38) *I **ne ide mi u glavu** kako ova država može podnositi takve uljeze koji joj truju dušu.*

(39) *Może niektórym **nie mieści się to w głowie**, ale wielu ludzi nadal nie ma telefonu w domu.*

Sljedeći se frazemi razlikuju izrazom i to po glagolskoj sastavnici: hrv. *razbijati (lupati) <sebi (si)> glavu* (40), polj. *łamać sobie głowę i nabić / nabijać sobie czymś głowę* (41), (42), a s obzirom na to da su sastavnice po kojima se razlikuju unutar istoga semantičkog polja, značenje im je jednako: 'mučiti sebe mislima, dugo razmišljati, mučno tražiti rješenje'.

(40) *Jednostavno ih ne mogu riješiti, a **razbijam si glavu** već neko vrijeme.*

(41) *Czy to nie nonsens, że ja, nikt inny, mam **łamać sobie głowę** nad tym, co wywoła uśmiech Zuzanny?*

(42) *Tak **sobie nabilam głowę** tym, co mi opowiedziałaś, iż do trzeciej w nocy nie mogłem zasnąć.*

Sa značenjem ‘uporno nastojati da tko nauči (sazna, prihvati) što, silom nametnuti / nametati svoje misli komu’ javljaju se frazemi hrv. *utuviti / utuvljivati (tuviti) u glavu* komu što (43), polj. *kłaść (wkladać, wbijać itp.) coś komuś do głowy (w głowę)* (44). Glagolske su im sastavnice različite, no unutar istoga semantičkog polja, a u poljskome je primjeru moguća upotreba prijedloga *do* i *w*.

(43) *To sam doživio i nitko mi ne može **utuviti u glavu** da je bilo drugačije.*

(44) *Powtarzał właśnie to, co **wbijałem mu do głowy** od dłuższego już czasu.*

Prenesenim značenjem glave kao sjedišta psihičkoga stanja motivirani su frazemi: hrv. *hvataci se za glavu* (45), polj. *złapać się (łapać się, chwycić się) za głowę* (46) koji se razlikuju po tome što je u poljskome primjeru prisutna tvorbeno inačica i alternacija suznačnica, no značenje im je jednako: ‘očajavati, biti u teškom položaju, biti u nedoumici’. Istim je značenjem motiviran i frazem hrv. *kao bez glave* (47), polj. *bez głowy* (48) ‘brzo, zbunjeno, smeteno, u panici’, a primjeri se razlikuju samo u jednoj sastavnici.

(45) *Ljudi koji su svoje kredite posudili u eurima **hvataju se za glavu** na sam spomen tog predviđanja.*

(46) *Inspektor z NIK-u **złapał się za głowę**, gdy obejrzał wiadukt od spodu.*

(47) *Tako i ovaj put jure **kao bez glave** i u punom trku zalijeću se u moje noge.*

(48) *Nasi zawodnicy grali **bez głowy**.*

Značenje glave ‘glavni ili prvi u čemu, vođa’ motiviralo je frazem *glava obitelji* (49), polj. *głowa domu (rodziny, rodu)* (50) ‘staratelj, prva i odlučujuća osoba u obitelji’. Jedna se poljska frazemska inačica podudara s hrvatskim frazemom.

(49) *Naime, otac kao **glava obitelji** i tada i sada često nameće svoja pravila i volju, djeluje iz pozicije moći i želi držati kontrolu nad svima, strahom članove obitelji natjerava da ga slušaju.*

(50) *Nie mógł znieść, że on, jako **głowa rodziny**, nie zarabia tak dużo.*

U sljedećim je primjerima vidljivo da iako u izrazu nema podudaranja hrvatskih i poljskih sastavnica, u sadržaju se one podudaraju i značenje im je slično, odnosno mogu se upotrijebiti u istome kontekstu: hrv. *imati slamu u glavi* (51), polj. *mieć siano w głowie* (52) ‘biti glup, neznalica’.

(51) *Zbilja **imaš slamu u glavi**, ja da se ljutim?*

(52) *Tak, Tim jest przystojny, ale **ma siano w głowie**.*

Frazem *imati slamu u glavi* mogao bi se povezati i s frazemom *imati praznu glavu* (53) zbog toga što je slama osušena trava koja je iznutra šuplja odnosno *prazna*. U poljskome jeziku ne pojavljuje se leksem *slama* nego *sijeno (siano)*, ali značenje je isto kao u hrvatskome primjeru.

(53) *Da biste bili poštovani, možete **imati praznu glavu**; ali obavezno pune džepove.*

Frazem *popeti se na glavu* komu (54), odnosno polj. *jeździć (chodzić) komuś po głowie, wejść (wleźć, wsiąść) komuś na głowę* (55) ‘dosaditi (dojaditi, dozlogrditi) komu, postati dosadan komu’, motiviran je doslovnim značenjem glave kao ‘dio tijela čovjeka i viših

životinja koji sadrži mozak, usta i osjetilne organe', a hrvatski i poljski frazem razlikuju se po glagolskoj sastavnici.

(54) *Na glavu si mi se popela.*

(55) *Czy będzie mi jeździć po głowie, czy nie, przestało mnie obchodzić.*

Frazem *staviti glavu na panj*, polj. *dać (oddać, położyć) głowę pod topór (miecz)* (gdje je umjesto *panja* sjekira ili mač) čije je značenje 'svjesno se izvrnuti riziku' u sebi sadrži preneseno značenje života. S obzirom na to, njihova je frazemska pozadinska slika slična.

(56) *Svaki normalan roditelj će staviti glavu na panj za svoje dijete.*

(57) *Powiedziałem: Trudno, daję głowę pod topór, ale wchodzimy w to.*

3.3. Nepodudarnost hrvatskih i poljskih frazema sa sastavnicom *glava*

U posebnoj se skupini nalaze hrvatski frazemi (sa sastavnicom *glava*) kojima poljski značenjski ekvivalent ne sadrži somatizam *glava* npr: hrv. *obilo se o glavu* komu što (58), polj. *coś odbija się czkawką* (59) 'osvetilo se (osvetit će se) komu što, imao je (imat će) neprilike (teške posljedice) *tko zbog čega*', hrv. *preko glave je* komu *čega* (60), polj. *mieć czegoś powyżej uszu* (61) 'previše je komu *koga, čega*, dosadio je komu *tko*, dosadilo je komu *što*'. Pozadinska je slika navedenih frazema također drugačija, ali sličnost je u tome što oba leksema imaju nešto zajedničko s glavom: štucavica koja se događa uslijed kontrakcije ošita i uzrokuje lagano poskakivanje glave te uho kao dio tijela koji se nalazi na glavi.

(58) *No sve je palo u vodu a konstrukcija cijelog plana obila se o glavu onima koji su ga stvorili.*

(59) *Dzisiaj ta propaganda odbija się czkawką, ale nie ma sensu wracać do przeszłości*

(60) *Trenutno je najproduktivnija ilustratorica u Hrvatskoj i ima posla preko glave.*

(61) *Daleka krewna była tam już od dwóch lat i właśnie wracała do Polski, bo miała powyżej uszu mieszkania kątem u bardzo starej damy, która już nie wstawala i przy której trzeba było robić wszystko, ale to dosłownie wszystko!*

Utvrđena je i mogućnost da za poljski frazem sa sastavnicom *glava* postoji hrvatski ekvivalent s nekom drugom sastavnicom: polj. *robić coś ponad czyjaś głowę* (62), hrv. *iza (čijih) leđa* [govoriti, raditi] (63) 'u potaji, krijući se, s lošim namjerama [govoriti, raditi što itd.]'; polj. *chylić głowę (czoło, czoła)* przed kimś, przed czymś (64), hrv. *skinuti / skidati kapu* komu (pred kim) (65) 'odati / odavati priznanje komu, iskazati / iskazivati poštovanje (divljenje) komu'; polj. *coś komuś świta (zaświtało) w głowie* (66), hrv. *upalila se lampica (żaruljica, svjećica)* komu (67) 'iznenada se domislio *tko čemu*, sjetio se *tko čega*'; polj. *coś przyszło komuś na myśl*; *coś przyszło (wpadło) komuś do głowy* (68); hrv. *palo je (pada) na pamet (um)* komu što (69) 'prisjetio se (prisjeća se) *tko koga, čega*'; polj. *coś komuś nie w głowie; komuś ani w głowie; komuś ani w głowie (nie) postalo, (nie) postoji* (70), hrv. *nije ni nakraj pameti* komu *tko*, što (71) 'i ne pomišlja *tko o komu*, o *čemu*, i ne razmišlja *tko o komu*, o *čemu*'.

(62) *Powszechnie przywołuje się wtedy obawy o porozumieniu rosyjsko-niemieckim ponad głowami Polaków.*

(63) *Ali nikada ne znam što mi govore iza leđa.*

(64) *Chylili głowę przed dzielnością kobiet, lecz jednocześnie zadawali sobie pytania: Gdzież podział się ów łęk przed górami?*

(65) *Taj osvaja sve, treba mu **skinuti kapu** i podići spomenik.*

(66) *Juž odkladal z rezygnaciją długopis, ale coś mu **zaświtalo w głowie** i zaczął znowu pisać, początkowo powoli, potem coraz szybciej, niczym w natchnieniu.*

(67) *Čim sam vidio to lice, **upalila mi se lampica**.*

(68) *Wiesz, **przyszło mi do głowy**, że moglibyśmy wybrać się do kina i w ten sposób spędzić miły wieczór.*

(69) *To **mi je prvo palo na pamet** kad sam se probudila u 5 ujutro.*

(70) *Oczywiście, mógł nie wyjeżdżać do Ameryki, tylko wrócić do kraju. Ale taka myśl **nie powstała mu w głowie**.*

(71) *Nije mu, međutim, **bilo ni nakraj pameti** da će mu taj hobi umalo upropastiti život.*

3.4. Frazemi bez ekvivalenta

Nepostojanje poljskih ekvivalenata za hrvatske frazeme i obrnuto može se povezati s kulturnom tradicijom pojedinoga naroda i posebnostima svakoga jezika. Neki od primjera hrvatskih frazema bez poljskoga ekvivalenta su: *bez glave i repa je* što (72) ‘nesređeno (nejasno, nelogično, nesuvislo i sl.) je *što*’, *glava je u torbi* komu (73) ‘u životnoj opasnosti je *tko*’, *glavom bez obzira* [pobjeći, trčati i sl.] (74) ‘velikom brzinom, u velikom strahu’; *glavom i bradom* (75) ‘osobno, sam’; *ne moći uhvatiti ni za glavu ni za rep* koga, što (76) ‘ne moći shvatiti *koga, što*’, *ode glava* <komu> ‘čovjek lako nastrada’, *oprati / prati glavu* komu (77) ‘ukoriti / koriti *koga*’, *usijana glava* (78) ‘1. glava puna ludih misli, 2. zanesenjak, fanatik’, itd. Nekima bi se od navedenih frazema mogli pridružiti poljski ekvivalenti koji za sastavnicu nemaju somatizam *glava*: hrv. *glavom i bradom*, polj. *we własnej osobie* (79).

(72) *Tekst je napisan stihijski, **bez glave i repa**.*

(73) *U tom nesretnom 13. zavoju i dalje **je glava u torbi**.*

(74) *Za svojim idejama uvijek trčim **glavom bez obzira** ne razmišljajući o mogućim katastrofama koje iz svega toga mogu proizaći.*

(75) *Bio je nazočan majstor **glavom i bradom**.*

(76) *I onu njegovu mačju pjesmu koju **ne možeš uhvatiti ni za glavu ni za rep**.*

(77) *Međutim, onda bi knjiga kasnila, njoj **bi oprali glavu** na tjednom kolegiju, jer je važno tiskati knjigu i zaraditi novce, pa makar i na nekvaliteti.*

(78) *On je **usijana glava** koja brzo prelazi na stvar.*

(79) *To ja **we własnej osobie**. Nie spodziewał się pan mnie tutaj?*

Neki su od poljskih frazema bez hrvatskoga ekvivalenta sljedeći: *(I)z głowy!* (80) ‘označava da je *što* završeno’, *barania (kapuściana, ośla, pusta) głowa* (81) ‘o čovjeku ograničenu u razmišljanju’, *ciosać komuś kolki na głowie* (82) ‘uporno nagovarati *koga* da napravi *što*’, *gromy (wyzwiska posypały) się poleciały (spadły)* komuś *na głowę* (na czyjaś *głowę*) (83) ‘*tko* je primio ostru kritiku’, *mieć źle w głowie* (84) ‘imati čudne zamisli’, *nie mieć głowy* <do czegoś> (85) ‘nemati vremena za *što*’, *przyprawić / przyprawić o zawrót głowy* (86) ‘osjećati euforiju’.

(80) *Mamy go już z **głowy**.*

(81) *Może to moja **kapuściana głowa**?*

(82) *Przyszał mi **ciosać kolki na głowie**.*

(83) **Gromy spadaly na głowę** wujca Ola, gdy z przepastnych kieszeni swych zawsze zbyt obszernych spodni [...] dobywał butelki śliwówki [...].

(84) Trzeba **mieć źle w głowie**, żeby coś takiego napisać.

(85) Przy garach i dwojce dzieci może **nie mieć głowy do perfum** – zauważyła Karolina.

(86) Ceny mogą **przyprawić o zawrót głowy**.

U hrvatskome i poljskome frazeološkom fondu nekolicina je frazema povezana s osjećajem pripitosti, pijanstva i mamurluka: *alkohol wywietrzal (wyszumiał)* komuš z *głowy* (87) ‘prestaó je biti pijan *tko*’, *alkohol (wino, piwo) szumi* komuš w *głowie* (88) ‘*tko* je ošamućen nakon konzumiranja alkohola, vina, piva’, *mieć mocną głowę* (89) ‘biti otporan na djelovanje alkohola’, *mieć słabą głowę* (90) ‘ne biti otporan na djelovanje alkohola’. Hrvatski frazem *glava je* komu *teška* (91) ‘biti mamuran, nejasno i teško razabirati’ izražava stanje nakon pijanstva, *imati (malo više) u glavi* ‘biti pripit’, *udariti* komu u *glavu* ‘opiti, ošamutiti koga’.

(87) *Trochę i alkohol wywietrzal im z głowy*.

(88) *Długo nie mogę zasnąć, w głowie szumi mi piwo, pocałunki puchną na wargach, a policzek pali ze wstydu*.

(89) *Dawniej mogłem pić, miałem mocną głowę, ale teraz nie*.

(90) [...] *miał przede wszystkim wiele wdzięku i dlatego mógł się tak podobać, choć był nieokrzesany, a nadto miał słabą głowę i po paru kieliszkach plótl androny*.

(91) *Dok struji mojim venama i mamurnim pogledom gledam u njih, teška mi je glava pa mi je lakše podignuti ruku*.

Neki su frazemi sa sastavnicom *glava* u poljskome jeziku, a za koje nema ekvivalenta u hrvatskome, motivirani odnosom jačega i slabijega: *bić (pobić)* kogaś, *coś na głowę* (92) ‘nadmašiti koga, što, pobijediti koga što’, *przerastać (przewyższać)* kogaś o *głowę* (93), ‘prerasti koga, biti bolji od koga’.

(92) *Marszałek Teodoryk von Bernheim zebrał wszystkie swe siły, stoczył bitwę i pobił Świętopelka na głowę*.

(93) *Raimu, to chyba najlepszy aktor francuski. I w filmie, i w teatrze przerasta o głowę cały zespół aktorski Francji*.

4. Zaključak

Kontrastivnom je analizom frazema utvrđen velik broj hrvatskih frazema koji imaju ekvivalente u poljskome jeziku. Frazemi su podijeljeni u četiri skupine s obzirom na leksemsku podudarnost sastavnica i podudarnost frazemske pozadinske slike. Najviše je frazema za koje je utvrđena leksemška podudarnost frazemskih sastavnica i podudarnost frazemske slike te frazema s djelomičnom podudarnošću leksemških sastavnica i sličnosti frazemske slike. Najmanje je frazema kojima se ne podudaraju sastavnice i gdje je vidljiva različitost slike. U obama je jezicima najviše frazema koji su motivirani značenjem glave kao *sjedišta uma, razuma, pameti*. *Manje je frazema čije je značenje motivirano doslovnim značenjem koje glava ima*: ‘dio tijela čovjeka i viših životinja koji sadrži mozak, usta i osjetilne organe’ te frazema motiviranih prenesenim značenjem glave kao života. Analizom je utvrđeno da su i u hrvatskome i u poljskome jeziku frazemi motivirani različitim značenjima koje glava ima, ali ne svima.

LITERATURA

- Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002.
- Hrnjak, Anita, „Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije)“, *Filologija*, 44, 2005., str. 29–50, Zagreb.
- Jukić, Sandra, *Hrvatski i poljski frazemi sa sastavnicom glava*, Završni rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2014.
- Kłosińska, Anna; Sobol, Elżbieta; Stankiewicz, Anna, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 2007.
- Kovačević, Barbara, *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2012.
- Marijanović, Vesna, *Frazemi sa sastavnicom glava u hrvatskom i poljskom jeziku*, Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.
- Matešić, Josip, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Ljevak, Zagreb, 2003.
- Pięcińska, Anna, *Co raz wejdzie do głowy – już z niej nie wyleci czyli frazeologia prosta i przyjemna*, Universitas, Kraków, 2006.
- Podlawska, Daniela; Świątek-Brzeziński, Magdalena, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo PARK Sp. z o. o., Bielsko Biała, 2007.
- Spagińska-Pruszk, Agnieszka, „Frazemi sa sastavnicom „glava” kojima se iskazuju intelektualne osobine u hrvatskome, poljskom i ruskom jeziku“, *Drugi hrvatski slavistički kongres: zbornik radova, sv. I*. Sesar, Dubravka; Vidović Bolt Ivana (ur.), Hrvatsko filološko društvo i Filozofski fakultet, Zagreb, 2001., str. 635–642.
- Szerszunowicz, Joanna; Vidović Bolt, Ivana, „Kulturowe znaczenie komponentu frazeologizmu a jego międzynarodowa ekwiwalencja“, *Białostockie Archiwum Językowe*, 16, 2016., str. 195–216.
- Turk, Marija; Opašić, Maja, „Supostavna raščlamba frazema“, *Fluminensia*, 20/1, 2008., str. 19–31.
- Vidović Bolt, Ivana, „Frazemska ekvivalencija u teoriji i praksi“, u: *Zbornik radova Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014. Drugi svezak*, Botica, Stipe, Nikolić, Davor, Tomašić, Josipa, Vidović Bolt, Ivana (ur.), Hrvatsko Filološko društvo, Zagreb, 2018., str. 1201–1209.
- Vidović Bolt, Ivana, *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2011.

IZVORI

Hrvatska jezična riznica, <http://riznica.ihjj.hr/>

Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr/>

Hrvatski mrežni korpus, https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align
Narodowy korpus języka polskiego, <http://nkjp.pl/>

CROATIAN AND POLISH IDIOMS WITH THE COMPONENT *GLAVA/GŁOWA*

The paper's topic is the contrastive analyses of Croatian and Polish idioms with the Component *glava/głowa*. The aim of this paper is to show compatibility and differences in Croatian and Polish idioms with the component *glava/głowa*. Four groups of idiom's equivalence have been established: lexical compatibility of idiom components and compatibility of in-depth structure, partial compatibility of lexical components and similarity of in-depth structure, diversity of lexical components and in-depth structures and idioms without equivalent for each language analysed. Confirmation of their use in context is given for all phrases.

Keywords: Croatian phraseology; Polish phraseology; idioms with the Component *glava/głowa*